

О. О. Вар'ян (Запоріжжя)

Релігійний фактор в основі набуття громадянства у Стародавніх Афінах класичного періоду

O. Varian (Zaporizhzhia)

Religion as a Factor to Recipient of Citizenship in Ancient Athens of Classical Period

Релігійні вірування відігравали провідну роль у житті афінського полісу та громадянина, за допомогою ритуалізованої діяльності освячували всі форми організації соціальних спільнот, публічну та приватну сфери життя громадянської общини [1, с. 7; 2, с. 232]. Належність до ойкосу виступала основою належності до полісу, відповідно участь у сімейних релігійних культурах відкривала можливість участі у релігійному житті общини. Релігійна єдність полісу та ойкосу проявлялась також у спільному використанні публічного та приватного простору для проведення заходів, спрямованих на відзначення змін у структурі сім'ї. Всі члени ойкосу у відповідності до вікових груп та статі виступали учасниками полісних фестивалів. Громадські релігійні заходи відзначали найбільш важливі етапи соціального життя дитини [3, с. 454–459].

Перший етап дитинства тривав до 3-х років та супроводжувався релігійними ритуалами визнання дитини, введення у сім'ю, залучення до сімейного культу. Протягом 7 днів після народження відбувалась церемонія амфідромії — принесення жертви на сімейному вівтарі, обнесення дитини тричі навколо вогнища, що символізувало введення в ойкос та забезпечення захисту його божествами [4, с. 67]. Стосовно визначення часу надання імені дитині існують певні розбіжності у джерелах. Мантифей у промові проти Беота зауважував, що батько дав йому ім'я на 10-й день народження. Усиновлений також апелює до того, що батько справив йому 10-й день народження, визнавши таким чином своїм сином (Demosth. XXXIX, 20 — XXXIX, 22). Аристотель вказує на найменування дитини через 7 днів по народженні, аргументуючи це високою смертністю серед немовлят протягом першого тижня життя (Arist. Hist. anim. VII, 67). Демосфен згадує, що у Афінах діяв закон, за яким батько мав право спочатку дати ім'я дитині, а потім відмінити його та публічно відмовитись від дитини. У випадку виключення із ойкосу — *apokeruxis*, дитина позбавлялась майнових прав (Demosth. XXXIX, 39).

Наступним етапом інтеграції дитини у громадянську общину виступало введення у фратрію, яке відбувалось на третій день Апатурій — одного з найважливіших фратріальних свят [5, с. 251–252]. Апатурії засвідчували вікову належність дитини та справлялись всіма іонійськими містами, крім Ефеса та Колофона. Покровителями свята та введення хлопчиків у фратрію в Афінах виступали Зевс Фратер та Афіна Фратрія [6, с. 131; 7, с. 21, 50, 160]. Фратрія у Афінах була базою визначення громадянства та забезпечення чистоти походження навіть після втрати свого політичного значення внаслідок реформ Клісфена [8, с. 73; 9, с. 28]. Наділена функцією контролю законнародженості дітей, фратрія відігравала важливу роль у афінському суспільстві у зв'язку з процесом демократизації полісу [10, с. 166]. Завдяки демам і філам відбувалось залучення до політичної діяльності, фратрія регулювала соціальне життя всередині громадянської общини, забезпечувала приєднання до фратріальних і полісних культів [11, с. 44–46].

Основним елементом фратріального святилища, біля якого проводили обряд введення у фратрію — давали клятву щодо законнародженості дитини, здійснювали жертвопринесення, виступав вівар [5, с. 256; 12, с. 615–617]. Те, що фратери брали камінчики для голосування за введення хлопчика у фратрію із віваря Зевса Фратера під час спалення принесеної жертви, трактується як ознака релігійної відповідальності за голосування (Demosth. XLIII, 14).

Перше введення дітей у фратрію відбувалось, вірогідно, у віці 3-х років, оскільки саме з цього віку вони починали брати участь у громадських культурах. На другий день весняного свята Анфестерій діти вперше виводились за межі ойкосу для участі з однолітками у церемонії вшанування полісного божества під час фестивалю Хоес [7, с. 130–132; 13, с. 599; 3, с. 455]. Увінчані вінками, вони отримували мініатюрні глечики та куштували обрядове вино. Хоес був першим спеціально створеним атрибутом для відзначення етапу розвитку дитини. На глечиках здебільшого були зображені типові сцени побуту малюків — повзання, гра з улюбленими іграшками, гра з маленькою собакою, заняття старших дітей [14, с. 312].

По досягненні фратріального повноліття, яке пов'язують з 16-річним віком, хлопчики, вірогідно, повторно вводились у фратрію. В день Куреотиди — третій день Апатурій, батько повинен був знову поклястись про законнародженість сина, принести жертви Зевсу та Афіні Фратрії, фратріальним божествам. Окрім того, проводилось ритуальне обрізання волосся, символізуюче перехід з дитинства у зрілість. Метою повторного введення у фратрію було підтвердження архонта-епоніма та першого представлення у фратрії як підгрунтя подальшого запису у списки громадян [15, с. 46; 4, с. 22]. К. Л. Лавтон відносить підстригання волосся до віку між 16–18 роками [16, с. 57–59].

Куреотиді передував обряд oinisteria, який проводився у найбільш важливому святилищі з храмом Геракла у афінському демі Меліта [7, с. 185].

Подібно до куреотиди, oinisteria проводилась для хлопчиків, які мали стати ефебами. Даний обряд посідав провідне місце у вшануванні культу Геракла афінянами. Під час oinisteria хлопчик жертвував Гераклу одну міру вина, здійснював узливання та роздавав залишки вина своїм супутникам [17, с. 133; 18, с. 437].

Напис фратрії Демотионідів містить перелік внеску, який мають сплатити жерцю за жертви мейон та курейон під час введення дитини у фратрію. Зазначений внесок містить перелік окремих частин жертвовного м'яса та три оболы срібла для мейон, окремі частини жертвовного м'яса, випічку з борошна, вино та драхму срібла з курейон [19, с. 28–29]. Наявність подібної різниці у розмірі частки жерця від жертвоприношення можливо свідчить про те, що мейон та курейон відповідали різним етапам введення хлопчика у фратрію. Подібну думку висловлюють С. Ламберт, Дж. Блок, пов'язуючи мейон із першим представленням у фратрію у дитячому віці, а курейон з введенням у фратрію підлітків [20, с. 70; 21, с. 104]. Б. Аулд взагалі пов'язує мейон з введенням маленької дитини у ойкос, публічним визнанням сина батьком, а курейон з введенням підлітка у фратрію, яке супроводжувалось пожертвою волосся юнака у Дельфи [22].

Таким чином, введення у фратрію було пов'язане з релігійними ритуалами, що супроводжували етапи зміни соціального статусу дитини, та відправлялись під час найбільш значимих фратріальних свят. Визнання належності хлопчиків до громадянської общини внаслідок введення у фратрію та подальша участь їх у соціорелігійній діяльності становили ідеологічну основу для набуття політичних прав по досягненні громадянського повноліття.

Література

1. *Туманс Х.* Рождение Афины. Афинский путь к демократии: от Гомера до Перикла (VIII—V вв. до н. э.). — СПб., 2002.
2. *Новиков М. В., Перфилова Т. Б.* Феномен античного праздника в интерпретации Ф. Ф. Зелинского // Ярославский педагогический вестник. — 2010. — № 1.
3. *Morgan J. E.* Families and religion in Ancient Greece // A companion to families in the Greek and Roman worlds / ed. by B. Rawson. — Malden; Oxf.; Chichester, 2011.
4. *Beaumont L. A.* Childhood in ancient Athens: iconography and social history. — L.; N. Y., 2012.
5. *Hedrick Ch. W. Jr.* Phratry shrines of Attica and Athens // Hesperia: The journal of the American school of classical studies at Athens. — 1991. — Vol. 60. — № 2.
6. *Зелинский Ф. Ф.* История античной культуры. — СПб., 1995.
7. *Larson J.* Ancient Greek cults: a guide. — N. Y.; L., 2007.

7. *Зелинский Ф. Ф.* Древнегреческая религия. — Петроград, 1918.
8. *Starr Ch. G.* Individual and community. The rise of the polis 800–500 b.c. — N. Y.; Oxf., 1986.
9. *Blok J.* Citizenship, the citizen body, and its assemblies // A companion to Ancient Greek government / ed. by Hans Beck. — Malden; Oxf.; Chichester, 2013.
10. *Глускина Л. М.* Фратрия и род в структуре афинского полиса в IV в. до н. э. // ВДИ. — 1983. — № 3.
11. *Kurarisses N., Thompson H. A.* A sanctuary of Zeus and Athena Phratrios newly found in Athens // *Hesperia: The journal of the American school of classical studies at Athens.* — 1938. — Vol. 7. — № 4.
12. *Демосфен.* Речи : в 3 т. — М., 1994. — Т. 1.
13. *A companion to families in the Greek and Roman world* / ed. by B. Rawson. — Wiley-Blackwell, 2011.
14. *Beaumont L.* The social status and artistic presentation of «adolescence» in fifth century Athens // *Children and material culture* / ed. by J. F. Derevenski. — L.; N. Y., 2000.
15. *Construction of childhood in Ancient Greece and Italy* / ed. by A. Cohen, J. V. Rutter. — Princeton, 2007.
16. *Видадь-Накэ П.* Черный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире. — М., 2001.
17. *Parker R.* Polytheism and society at Athens. — Oxf., 2005.
18. *Dillon M., Garland L.* Ancient Greece. Social and historical documents from archaic times to the death of Alexander the Great. Routledge sourcebooks for the Ancient world. — L.; N. Y.; Routledge, 2010.
19. *Lambert S. D.* The phratries of Attica. — Ann Arbor, 1998.
20. *Blok J. H.* Citizenship in action: «reading» sacrifice in Classical Athens // *Rollenbilder in der athenischen Demokratie* / eds. C. Mann, M. Haake, R. von den Hoff. — Wiesbaden, 2009.
21. *Auld B.* Boys to men: the attainment and classification of male adulthood in ancient Greek society. — Электронний ресурс. Режим доступу: https://www.academia.edu/16434313/Boys_to_men_the_attainment_and_classification_of_male_adulthood_in_ancient_Greek_society.

